

ANALIZA NEOLIBERALNEJ DOKTRYNY GOSPODARCZEJ W AMERYKAŃSKIM DYSKURSIE POLITYCZNYM

Iga Kleszczyńska

Wstęp

Ideologia neoliberalna od końca lat 70. XX wieku stanowi jeden z najważniejszych światopoglądów Stanów Zjednoczonych. Ze względu na różnorodność jej interpretacji i zastosowań, adaptowana jest w wymiarze wielu polityk publicznych: społecznych, gospodarczych oraz zagranicznych. Neoliberalizm odnosi się nie tylko do wewnętrznych działań rządu federalnego, lecz często wytacza kierunek amerykańskiej polityki zagranicznej. Celem niniejszego artykułu jest analiza ideologii neoliberalnej w dyskursie politycznym USA, ze szczególnym uwzględnieniem znaczenia wewnętrznych i zewnętrznych procesów gospodarczych. Artykuł składa się ze wstępu, który identyfikuje przyjęte hipotezy oraz pytania badawcze, a także orientację teoretyczną. Następnie niniejsze rozważania skupiają się na genezie oraz problemach definicyjnych pojęcia neoliberalizmu, ze szczególnym odniesieniem do wielości istniejących interpretacji. Stąd artykuł odwołuje się zarówno do teorii nauk ekonomicznych, które wskazują na zależności ekonomii podażowej, oraz teorii stosunków międzynarodowych, które skupiają się na istocie współpracy międzynarodowej i znaczeniu procesów instytucjonalnych. Ostatnia część artykułu stanowi analizę adaptacji ideologii neoliberalnej podczas rządów Ronalda Reagana (znaczenie wewnętrznej polityki monetarnej w warunkach zimnowojennej rywalizacji militarnej), Billa Clintona (analiza międzynarodowej polityki handlowej) oraz Baracka Obamy (kierunek amerykańskiej polityki zagranicznej w XXI wieku w oparciu o idee neoliberalne). Biorąc pod uwagę wskazane zagadnienia, niniejszy artykuł wyróżnia hipotezę główną: *H1: Rządy demokra-*

tów charakteryzują się kontynuacją podejścia neoliberalnego w polityce zagranicznej i w kwestiach gospodarczych; oraz hipotezę pomocniczą H2: *Biorąc pod uwagę naukowość podejścia neoliberalnego, wciąż pozostaje on raczej zbiorem ustalonych koncepcji w ramach przyjętego paradygmatu, aniżeli wyraźnie istniejącą teorią.* Rozważania zostaną zaprezentowane poprzez zastosowanie metody porównawczej (wskazanie na różnice i podobieństwa w stosowaniu ideologii neoliberalnej podczas rządów Reagana, Clintona oraz Obamy), historycznej (analiza gospodarczych i politycznych procesów przyczynowo-skutkowych) oraz systemowej (znaczenie Stanów Zjednoczonych w systemie i wpływ zmiennych z poziomu międzynarodowego).

Ideologia neoliberalna w nauce o stosunkach międzynarodowych

Istota ideologii neoliberalnej charakteryzuje się wielością wariantów definicyjnych, ze względu na rozległość różnorodnych subdyscyplin istniejących w ramach nauk społecznych. W przypadku nauki o stosunkach międzynarodowych neoliberalizm odnosi się do sposobu myślenia, który wskazuje, że współpraca międzynarodowa powinna dostarczać uczestnikom systemu międzynarodowego korzyści absolutnych, a nie względnych – charakterystycznych dla realistycznego pojmowania stosunków międzynarodowych opartych na koncepcji gry o sumie zerowej¹. Obok neorealizmu, neoliberalizm stanowi obecnie jedno z najbardziej wpływowych podejść do analizy stosunków międzynarodowych, biorąc pod uwagę ostatnie trzy dekady powszechnej historii społeczno-gospodarczej. Aby wyjaśnić zależności oraz kontekst współpracy międzynarodowej, badacze stosunków międzynarodowych posiłkują się modelem teorii gier, który jest w stanie wyjaśnić, w jakich warunkach państwa gotowe są do współpracy, bądź starają się jej uniknąć². Wskazane podejście akcentuje możliwości osiągnięcia wzajemnych korzyści między zainteresowanymi stronami, które wspólnie są w stanie osiągnąć zyski oraz wypracowywać multilateralne kompromisy³. Zgodnie z podejściem ideologii neoliberalnej, anarchistyczna natura

¹ R. Jackson, G. Sorensen, *Introduction to the theories of international relations*, Oxford University Press, Oxford 2013, s. 153–155.

² Tamże, s. 100.

³ G. Evans, *The Penguin Dictionary of International Relations*, Penguin Books, London 1998, s. 47.

systemu międzynarodowego stwarza rozległe możliwości współpracy i obopólnych korzyści zarówno na poziomie międzynarodowym, regionalnym, jak i bilateralnym. Co więcej, porządek neoliberalny umożliwia adaptację różnorodnych zachowań kooperacyjnych dzięki decentralizacji systemu międzynarodowego⁴.

Zarówno ideologia realistyczna, jak i liberalna akcentuje znaczenie konieczności realizacji interesów państwa. Jednak ideologia neoliberalna wykracza poza podstawowe gwarancje zapewniania bezpieczeństwa i przetrwania państwa. Neoliberaliści akcentują znaczenie korzyści wynikających z międzynarodowej wymiany dóbr oraz usług, przy jednoczesnym znoszeniu ograniczeń handlowych⁵. Ponadto tworzenie reżimów instytucjonalnych oraz uczestnictwo w organizacjach międzynarodowych sprzyja kultywowaniu wzajemnego zaufania, budowaniu uniwersalnych norm i wartości oraz budowaniu globalnego systemu dostępu do informacji, co niweluje ryzyko występowania konfliktów. Jednak biorąc pod uwagę naukowość podejścia neoliberalnego, wciąż pozostaje on raczej zbiorem ustalonych koncepcji w ramach przyjętego paradygmatu, aniżeli wyraźnie wypracowaną teorią. Zarówno bowiem neorealizm, jak i neoliberalizm koncentrują się na analizie zachowań państwa jako głównego i podstawnego uczestnika globalnego systemu stosunków międzynarodowych⁶.

Podstawą myślenia o szkole neoliberalnej pozostaje książka *After Hegemony* autorstwa Roberta Keohane'a i Josepha Nye'a⁷. Natomiast do głównych propagatorów tego podejścia zalicza się także Sephena Krasnera oraz Charlesa P. Kindlebergera. Keohane oraz Nye rozwinęli teorię kompleksowej współzależności (*complex interdependence*), która uznaje trzy podstawowe założenia doktryny neorealizmu: państwa są dominującymi aktorami stosunków międzynarodowych, siła stanowi użyteczny oraz skuteczny instrument polityki zagranicznej, a w polityce międzynarodowej istnieje hierarchia. Autorzy zauważają jednak, że system międzynarodowy dostarcza o wiele więcej alternatywnych kanałów komunikacji systemowej, które wykraczają poza konwencjonalny system westfalski. Podkreślają znaczenie relacji nieformalnych, znacze-

⁴ Tamże.

⁵ R.O. Keohane, *After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy*, Princeton University Press, Princeton 1984, s. 31–39.

⁶ T. Kuhn, *Struktura rewolucji naukowych*, Chicago University Press, Chicago 1968, s. 64 (wyd. polskie: PWN, Warszawa 1968).

⁷ R.O. Keohane, J. Nye, *Power and Interdependence: World Politics in Transition*, Little Brown and Company, Boston 1989, s. 23.

nie globalnej współpracy korporacji oraz organizacji transnarodowych. To właśnie taki rodzaj powiązań międzynarodowych sprzyja rozwijaniu współpracy politycznej na poziomie systemowym⁸. Co więcej, neoliberalizm dokonał transformacji instrumentów polityki zagranicznej państwa i możliwości oddziaływania w systemie. Wskazuje, że złożona współzależność ograniczyła możliwości wykorzystania siły militarnej, a rywalizacja wojskowa coraz częściej zastępowana jest przez państwową ekspansję gospodarczą⁹.

Krytycy ideologii neoliberalnej zauważają, że rola instytucji międzynarodowych wciąż pozostaje marginalna. Zdaniem Johna Mearsheimera, czołowego przedstawiciela koncepcji neorealistycznych, organizacje międzynarodowe często stanowią forum forsowania interesów narodowych wielkich mocarstw. Argumentuje także, że możliwości oddziaływania systemowego organizacji międzynarodowych są ściśle uzależnione od ich funkcji i ról zewnętrznych. Dokonuje ponadto rewizji obowiązujących koncepcji sojuszniczych wskazując, że przynależność do Sojuszu Północnoatlantyckiego wciąż warunkowana jest kwestiami bezpieczeństwa narodowego, a więc jest paradygmatem realistycznym. Z drugiej strony natomiast integracja w ramach wspólnot europejskich lub systemem GATT/WTO determinowana jest przez zależności gospodarcze¹⁰.

Geneza i problemy definicyjne ideologii neoliberalnej

Ideologie charakterystyczne dla nauk politycznych stanowią określone zbiory światopoglądów normatywnych, które służą zarówno do interpretacji, jak i inicjowania zjawisk zachodzących w świecie rzeczywistym. Zazwyczaj odnoszą się one do zbiorów uporządkowanych poglądów, które służą zrozumieniu procesów religijnych, politycznych, filozoficznych bądź prawnych. Biorąc pod uwagę przedmiot niniejszych rozważań, należy założyć, że główną funkcją artykulacji ideologii jest możliwość osiągnięcia pewnych celów oraz interesów jednostkowych zgodnych z przyjętą wizją, systemem wartości oraz

⁸ R.O. Keohane, L.L. Martin, *The Promise of Institutional Theory*, „International Security” 1995, nr 20(1), s. 39–45.

⁹ G. Crane, *The Theoretical Evolution of International Political Economy: A Reader*, Oxford University Press, Oxford 1997, s. 41.

¹⁰ J. Mearsheimer, *The False Promise of Liberal Institutions*, „International Security” 1994–1995, nr 19(3), s. 5–9.

możliwościami praktycznego zastosowania. Neoliberalizm często jest postrzegany jako amerykański model nieograniczonego kapitalizmu rynkowego, który dokonał spustoszenia zarówno w krajach rozwijających się (poprzez stosowanie rozwiązań konsensusu waszyngtońskiego), jak i państwach rozwiniętych (biorąc pod uwagę skutki kryzysu finansowego z 2008 roku). Historia społeczno-gospodarcza wskazuje, że amerykański neoliberalizm stał się o wiele bardziej radykalny niż w przypadku Europy i rozwijał się w ramach funkcjonowania wielu istotnych instytucji American Enterprise Institute (1943), William Volker Fund (1932), Heritage Foundation (1973), Cato Institute (1977), Manhattan Institute (1980) oraz Charles Koch Foundation (1980)¹¹. W zależności od kontekstu, neoliberalizm nawiązuje zarówno do zagadnień społeczno-gospodarczych, jak i politycznych. Szerokie rozumienie ideologii neoliberalnej pozwala na adaptację logiki politycznej w procesie konstytuowania zarówno wewnętrznej, jak i zagranicznej agendy polityki gospodarczej. Szerokie spektrum zastosowania sprawia, że ideologia neoliberalna została wciągnięta również w debatę dotyczącą kultury, władzy oraz ideologii, a więc zjawisk, które mają tendencję do nadmiernej artykulacji politycznej. Głównym problemem dostępności wariacji różnych koncepcji neoliberalnych jest brak istotnego powiązania, które wskazywałoby na relacje między ideologią polityczną a gospodarczą, co pozwala na identyfikację wskazanej doktryny jako spójnej całości¹². Stąd proponowane przez neoliberalizm rozwiązania są adaptowane do szeroko rozumianej polityki publicznej Stanów Zjednoczonych zarówno w ujęciu wewnętrznym, jak i zagranicznym¹³.

Neoliberalizm jako ideologia nawiązuje do XIX wiecznych idei związanych z liberalizmem gospodarczym oraz kapitalizmem wolnorynkowym. Praktyczne zastosowanie koncepcji odnosiło się do odejścia od powojennego paradygmatu Keynesa, który w warunkach amerykańskiej polityki społeczno-gospodarczej utrzymywał się do około 1980 roku¹⁴. Neoliberalizm odwołuje się przede wszystkim do prywatyzacji, deregulacji, stosowania praktyk wolnego handlu, polityki oszczędności

¹¹ S. Haymes, M.V. de Haymes, R. Miller, *The Routledge Handbook of Poverty in the United States*, Routledge Tylor & Francis, London 2013, s. 247.

¹² R. Venugopal, *Neoliberalism as Concept*, „Economy and Society” 2015, nr 44(2), s. 9.

¹³ Tamże.

¹⁴ T.I. Palley, *From Keynesianism to Neoliberalism: Shifting Paradigms in Economics*, „Foreign Policy in Focus”, [online:] https://fpif.org/from_keynesianism_to_neoliberalism_shifting_paradigms_in_economics/ Dostęp 10.12.2019.

oraz redukcji wydatków rządowych w celu zwiększania roli sektora prywatnego w gospodarce państwa. Od momentu powstania, ideologia neoliberalna stanowi przedmiot poważnej debaty naukowej na całym świecie¹⁵. Dotychczas termin ten uległ wielokrotnym transformacjom, co stwarza trudności w sprecyzowaniu jego jednolitej definicji. Obecnie neoliberalizm coraz częściej towarzyszy debacie dotyczącej geopolityki, niż zjawiskom gospodarczym. Dlatego warto podkreślić, że same możliwości stosowania pojęcia neoliberalizm są ściśle uzależnione od warunków, czasu oraz przestrzeni. Jako filozofia ekonomiczna, liberalizm gospodarczy pojawił się w latach 30. XX wieku, w szczególności w wyniku następstw Wielkiego Kryzysu, który nawiedził Stany Zjednoczone w 1929 roku. Głównym impulsem popularyzacji tego terminu była konieczność ograniczania przyszłych podobnych niepowodzeń gospodarczych, których źródeł dopatrywano się przede wszystkim w błędach obowiązującej wówczas ekonomii klasycznej. Mimo to ideologia neoliberalna weszła do powszechnego dyskursu polityczno-gospodarczego w latach 80. – w związku z postępującymi reformami gospodarczymi m.in. w Chile podczas rządów Augusto Pinocheta, jako wysłownienie krytyki reformy rynkowej oraz kapitalizmu *laissez-faire*¹⁶. Neoliberalizm zaczął być kojarzony z takimi postaciami, jak Friedrich Hayek, Milton Friedman, James M. Buchanan, Margaret Thatcher i Ronald Reagan. Jednak największa popularność ideologii neoliberalnej przypada na okres tworzenia nowego porządku światowego w wyniku upadku systemu dwubiegunowego lat 90. Do najważniejszych przejawów adaptacji analizowanej ideologii należy zaliczyć proces integracji gospodarczej między Stanami Zjednoczonymi, Meksykiem oraz Kanadą w ramach Północnoamerykańskiego Porozumienia o Wolnym Handlu w 1994 roku. Biorąc pod uwagę zakres obowiązywania porozumienia NAFTA, w znaczeniu międzynarodowym neoliberalizm może być także stosowany w odniesieniu do zorientowanych na rynek reform politycznych: zniesienia kontroli celnych, deregulacji rynków kapitałowych, ograniczania barier handlowych, redukcji interwencji państwa w gospodarce – zwłaszcza poprzez prywatyzację i akumulację oszczędności¹⁷. Biorąc pod uwagę

¹⁵ A. Vincent, *Modern Political Ideologies*, John Wiley, Hoboken, NJ 2009, s. 339.

¹⁶ M. Eagleton-Pierce, *Historicising the Neoliberal Spirit of Capitalism*, [w:] *The Handbook of Neoliberalism*, red. S. Springer, K. Birch, J. MacLeavy, Routledge International Books, London 2016, s. 37.

¹⁷ D. Stedman Jones, *Masters of the Universe: Hayek, Friedman, and the Birth of Neoliberal Politics*, Princeton University Press, Princeton, NJ 2012, s. 15.

wielość zastosowań analizowanego paradygmatu i proponowane zależności gospodarcze, neoliberalizm jako model rozwoju odnosi się do odrzucania ekonomii strukturalnej¹⁸ na rzecz konsensusu waszyngtońskiego. Jako ideologia polityczna natomiast, neoliberalizm oznacza zbiór koncepcji wolności jako nadrzędnych wartości społecznych, które związane są z redukcją roli państwa do minimum¹⁹. Z drugiej strony natomiast, neoliberalizm jako ideologia gospodarcza odnosi się do prywatyzacji sektorów publicznych lub usług gospodarczo-financeowych, deregulacji prywatnych korporacji oraz ograniczania wydatków rządowych. W praktyce oznacza to, że neoliberalizm akcentuje ograniczanie programów społecznych, takich jak New Deal, postulując konieczność dążenia do uwolnienia procesów akumulacji kapitału. Neoliberalizm odnosi się obecnie także do systemu przepływu informacji gospodarczych. Dlatego to, co odróżnia ideologię neoliberalną od klasycznego liberalizmu, to w szczególności stosunek do instytucji państwa²⁰.

Ideologia neoliberalna w amerykańskim dyskursie polityczno-gospodarczym

Ideologia neoliberalna jest obecna w amerykańskiej polityce wewnętrznej oraz zagranicznej od lat 70. XX wieku. Początkowo została zaadaptowana poprzez politykę monetarną Milтона Friedmana oraz koncepcje deregulacyjne George'a Stiglera. Pierwszym prezydentem USA, który wprowadził rozwiązania neoliberalne, był Jimmy Carter w ramach implementacji pakietu rozwiązań dotyczących deregulacji przepisów odnoszących się do funkcjonowania linii lotniczych, transportu oraz finansów. Jednak o wiele bardziej aktywną politykę neoliberalną wprowadził Ronald Reagan w ramach ekonomii *trickle-down* – radykalnej ideologii wolnego rynku. Zainteresowanie polityką neoliberal-

¹⁸ Polityka strukturalna stanowi jeden z głównych kierunków polityki gospodarczej, która w centrum swoich zainteresowaniach umieszcza wszelką aktywność państwa, której celem efektywne oddziaływanie na gospodarkę w celu promowania długookresowego wzrostu gospodarczego. M. Hunt, *The World Transformed, 1945 to the Present*, Oxford – New York 2016, s. 227–230.

¹⁹ T.C. Boas, J. Gans-Morse, *Neoliberalism: From New Liberal Philosophy to Anti-liberal Slogan*, „Studies in Comparative International Development” 2016 (June), nr 44(2), s. 138–141.

²⁰ N. Karagiannis, Z. Madjid-Sadjadi, S. Sen, *The US Economy and Neoliberalism: Alternative strategies and policies*, Routledge, London 2013, s. 41.

ną dotyczy przede wszystkim Partii Republikańskiej, to jednak wiele postulatów wskazanej ideologii zostało zaadaptowane podczas rządów demokratów – w szczególności w czasach rządów Billa Clintona oraz Baracka Obamy²¹.

Lata 70. XX wieku stanowiły okres trudności ekonomicznych i recesji nie tylko dla Stanów Zjednoczonych, ale dla państw rozwiniętych w ogóle. Źródłem kryzysu upatrywano w aktywnej polityce gospodarczej, którą identyfikowano z tzw. makroekonomią keynesowską, która w tamtym okresie wywołała powszechną stagflację. Stąd szansę na pokonanie kryzysu gospodarczego zaczęto dostrzegać w rozwiązaniach proponowanych przez ideologię neoliberalną, która podkreślała znaczenie monetaryzmu oraz ekonomii podażowej²². Choć podejście do polityki gospodarczej prezydenta Reagana, określane mianem „reaganomiki”, było mocno osadzone w podejściu konserwatywnym, to kurs jego polityki zagranicznej stanowił wyrażenie konieczności równoważenia sił w systemie zgodnie z podejściem realizmu w stosunkach międzynarodowych. Zgodnie z opinią Reagana, najważniejszą przyczyną amerykańskich problemów gospodarczych był dotychczasowy interwencjonizm państwowy. Dlatego Reagan był zwolennikiem ograniczania roli państwa w gospodarce, prywatyzacji, decentralizacji zarządzania oraz znacznego obniżenia inflacji poprzez kontrolę ilości pieniędzy w obiegu. Stąd reaganomika charakteryzowała się reformą podatkową oraz zmniejszaniem wydatków rządowych. Takie podejście miało zapewniać wysoki poziom stóp procentowych, ograniczać wydatki państwa, a tym samym zmniejszać deficyt budżetowy dzięki polityce Rezerwy Federalnej USA. Ekonomia podażowa zaproponowana przez Reagana skłoniła wielu przedsiębiorców do wprowadzania polityk gwarantujących wzrost produkcji oraz inwestycji dzięki obniżeniom podatkowym, akumulacji oszczędności oraz kapitału²³. Jednak trwający zimnowojenny wyścig zbrojeń napędzał wydatki na cele militarne i realizację strategii polityki zagranicznej, co znacznie zwiększało deficyt budżetowy Stanów Zjednoczonych. Z drugiej strony natomiast, wydatki zbrojeniowe w znacznym stopniu przyczyniły się do pobudzenia popytu. Mimo to

²¹ T. Kane, *Presidents and the US Economy from 1949 to 2016*, Hoover Institution, Stanford 2017, s. 3–9.

²² D. Wessel, *What we learned from Reagan's tax cuts*, „The Brookings Institution”, [online:] <https://www.brookings.edu/blog/up-front/2017/12/08/what-we-learned-from-reagans-tax-cuts/> Dostęp 10.12.2019

²³ M. Prasad, *The Popula Origins of Neoliberalism in the Reagan Tax Cut of 1981*, „Journal of Policy History” 2012, nr 24(3), s. 354.

nie udało się zahamować aprecjacji amerykańskiego dolara oraz pogorszenia bilansu amerykańskiego handlu zagranicznego oraz nadwyżki w imporcie²⁴. Neoliberalne działania gospodarcze Reagana dotyczyły również deregulacji monopolistycznych gałęzi przemysłu oraz ograniczenia świadczeń socjalnych. Jednak poważnym wyzwaniem dla polityki gospodarczej i zagranicznej Reagana pozostawała większość demokratyczna w Kongresie, która skutecznie blokowała wiele inicjatyw prezydenta. Pomimo pakietu reform neoliberalnych, trudności gospodarcze Stanów Zjednoczonych nabrały rozpędu wraz z początkiem lat 90. XX wieku. Ostatecznie naruszenie neoliberalnej ortodoksji stanowiła m.in. decyzja o rozpoczęciu wojny w Zatoce Perskiej w 1991 roku podczas prezydentury George'a H. Busha²⁵.

Zastosowanie postulatów doktryny neoliberalnej w ramach działań Partii Demokratycznej w latach 90. XX wciąż pozostaje kontrowersyjne. Nie ulega jednak wątpliwości, że prezydentura Billa Clintona jest ściśle związana z zapoczątkowaniem wielu reform i inicjatyw neoliberalnych. Podczas kampanii prezydenckiej w 1992 roku Clinton sprzeciwiał się polityce gospodarczej Ronalda Reagana i George'a H. Busha, któremu towarzyszyło poczucie ograniczonej dominacji Stanów Zjednoczonych w systemie międzynarodowym²⁶. W 1993 roku przedstawił własny program gospodarczy *A Vision of Change for America*, który zakładał pakiet bodźców fiskalnych w zakresie wydatków na infrastrukturę, ulg podatkowych na inwestycje, reform edukacji, podatków progresywnych, a także zmniejszenie wydatków rządowych poprzez cięcia programowe. Z drugiej strony natomiast, zerwanie z retoryką neoliberalną przejawiało się przede wszystkim w ograniczeniach na wydatki zbrojeniowe oraz zwiększaniu podatków dla najbogatszych obywateli²⁷.

Biorąc jednak pod uwagę kwestie monetarne, Clinton pozostawił neoliberalną politykę pieniężną całkowicie nietkniętą. Ponadto, analizując efekty programu redukcji deficytu budżetowego w ramach Budget Reconciliation Act z 1993 roku, można zauważyć znaczenie wielu rozwiązań neoliberalnych. Demokraci zaproponowali rozległe ulgi podatkowe dla osób o niskich dochodach, które skierowane były na

²⁴ H.R. Nau, *Where Reaganomics Works*, „Foreign Policy” 1984–1985, nr 57, s. 15–19.

²⁵ P. Krugman, *The Conscience of a Liberal*, W.W. Norton and Company, New York 2017, s. 67.

²⁶ J. Frankel, *American Economic Policy in the 1990's*, Brookings Institution, Washington D.C. 2016, s. 11.

²⁷ W. Clinton, *A Vision of Change for America*, Executive Office of the Press, Washington D.C. 1993, s. 17.

pobudzenie zachęt rynkowych. Program polityczno-gospodarczy prezydentury Clintona został włączony w międzynarodową presję kapitalizmu, która sprzyjała wówczas polityce neoliberalnej. Początkowo postępową strategią konkurencyjności rozwijania i inwestowania w prace badawczo-rozwojowe nad wysokimi technologiami stanowiła alternatywę dla neoliberalizmu Reagana. Jednak retoryka polityk publicznych Billa Clintona poddała się ostatecznie międzynarodowym trendom gospodarczym, bowiem spory dotyczące kwestii gospodarczych w Waszyngtonie w drugiej połowie lat 90. XX wieku w głównej mierze dotyczyły prawidłowości rozwiązań neoliberalnych: tempa oraz stopnia ograniczeń budżetowych, cięć podatkowych oraz redukcji zadłużenia²⁸.

Ideologia neoliberalna w polityce Billa Clintona przejawiała się w szczególności w kontekście intensyfikacji współpracy międzynarodowej w ramach zagranicznej polityki gospodarczej. Co więcej, administracja Demokratów oczyściła podejście Reagana z wielu zaniedbań dotyczących braku konsensusu wobec wyzwań wielokulturowości oraz kwestii ochrony środowiska. Głównym przejawem intensyfikacji globalnej współpracy gospodarczej był proces rozległych negocjacji handlowych z Meksykiem i Kanadą w ramach Północnoamerykańskiego Porozumienia o Wolnym Handlu. Implementacja tak rozległego obszaru wolnego handlu, pod względem wielkości gospodarek państw uczestniczących w NAFTA, przyczyniło się do pobudzenia amerykańskiego eksportu oraz stworzenia nowych miejsc pracy. Oprócz tego, Clinton zaproponował ponadto kolejny projekt utworzenia Strefy Wolnego Handlu Obu Ameryk (Free Trade Area of Americas), jednak ze względu na sprzeczne interesy państw latynoamerykańskich i rosnące problemy negocjacyjne ostatecznie porozumienie nie weszło w życie. Warto zaznaczyć, że podczas prezydentury Billa Clintona Stany Zjednoczone uczestniczyły także w ostatnich negocjacjach handlowych w ramach obowiązującego Układu Ogólnego w sprawie Taryf Celnych i Handlu (GATT)²⁹ jeszcze przed powstaniem WTO. Clinton poparł utworzenie nowej organizacji handlu międzynarodowego – Światowej Organizacji Handlu, której nadano silniejsze i o wiele bardziej rozległe uprawnienia. Jednak wiele inicjatyw prezydenta, które dotyczyły dalszej intensyfikacji integracji gospodarki światowej, zostało zablokowane przez działania kongresowe, nawet ze strony Partii Demokratycznej.

²⁸ *President William Clinton: Eight Years of Peace, Progress and Prosperity*, Office of the White House, Washington D.C. 2001, s. 15.

²⁹ *NAFTA Renegotiation and the Proposed United States-Mexico-Canada Agreement*, Congressional Research Service, Washington D.C. 2019, s. 4-5.

Brak nadania uprawnień w ramach *trade promotion authority* (TPA) skutecznie ograniczało możliwości sprawowania władzy handlowej przez Clintona, w szczególności wobec jego działań dotyczących regionu Azji i Pacyfiku³⁰.

To co odróżnia neoliberalizm XXI wieku od jego wcześniejszych wersji, to przede wszystkim krytyczny stosunek do polityki zagranicznej administracji George'a W. Busha i jego działania w następstwie ataków terrorystycznych z 11 września. Neoliberaliści byli krytyczni wobec wysoce realistycznych koncepcji Strategii Bezpieczeństwa Narodowego Busha z 2002 roku, dotyczących przeciwdziałania terroryzmowi – *war on terror*. Argumentowali, że terroryzm międzynarodowy nie jest tworem państw, a raczej wynikiem sił systemowych: czynników rynkowych i towarzyszącej im otwartości, postępu technologicznego i globalizacji, przełomu w dziedzinie komunikacji, które doprowadziły ostatecznie do prywatyzacji wojny. Neoliberaliści twierdzą, że choć użycie siły militarnej było konieczne i umiejętnie stosowane w Afganistanie, nie jest jednak skuteczne w odniesieniu do innych regionów świata³¹. Ich zdaniem tylko współpraca cywilna w zakresie wymiany informacji wywiadowczych i egzekwowania prawa może skutecznie przeciwdziałać problemowi międzynarodowego terroryzmu. Natomiast siła militarna stanowi jeden z wielu instrumentów możliwych do zastosowania przeciwko wyzwaniom bezpieczeństwa narodowego³².

Stąd doktryna neoliberalna zajęła nie tylko istotne miejsce w zagranicznej polityce gospodarczej Clintona, ale przede wszystkim Baracka Obamy. Podobnie jak Clinton, był on uznawany za demokratę centrowego lub umiarkowanego, czyli tzw. *New Democrat*. W teorii politycy reprezentujący poglądy centrowe popierają rozwiązania tzw. trzeciej drogi, akcentując zarówno liberalizm społeczny, jak i gospodarczy. W marcu 2009 roku Barack Obama na spotkaniu Koalicji Nowych Demokratów określił swoje poglądy jako pro wzrostowe oraz wyraził poparcie dla wolnego i uczciwego handlu oraz jednoczesną krytykę wobec praktyk protekcyjnych. Warto zaznaczyć, że Obama został inaugurowany w czasie głębokiego kryzysu finansowego, który nawiedził Stany Zjednoczone w 2007 roku. Stąd jego aktywność w ramach

³⁰ *The World Trade Organization: Future Negotiations*, Congressional Research Service, Washington D.C. 1999, s. 3–7.

³¹ J.S. Nye, *Terrorism, [w:] Power in the Global Information Age: From Realism to Globalization*, J.S. Nye, Routledge, London – New York 2004, s. 211.

³² J.S. Nye, *The Paradox of American Power: Why the World's Only Superpower Cannot Do it Alone*, Oxford University Press, New York 2002, s. 39.

wewnętrznej polityki gospodarczej skupiła się przede wszystkim na kontynuacji ratowania sektora finansowego i motoryzacyjnego poprzez implementowanie programu stymulującego gospodarkę o wartości 800 miliardów dolarów – The American Recovery and Reinvestment Act of 2009. Ustawa przewidywała między innymi obniżenie podatków, tworzenie nowych miejsc pracy oraz rozległe cięcia budżetowe³³.

Już w 2007 roku w swoim artykule w „Foreign Affairs” Barack Obama przedstawił swoje neoliberalne założenia dotyczące amerykańskiej polityki zagranicznej. Skrytykował tendencje rządowe do uzależniania USA od umów bilateralnych, okazjonalnych sporów oraz uzgodnień *ad hoc* w celu rozwiązywania problemów bezpieczeństwa w Azji. Obama podkreślił konieczność amerykańskiego przywództwa w sprawach polityki światowej, a z drugiej strony wskazywał na niebezpieczeństwa wynikające z nieograniczonej władzy rządów autorytarnych i dyktatorskich. Ważnym elementem polityki zagranicznej Baracka Obamy pozostawało znaczenie amerykańskiego *soft power*, np. Korpusy Pokoju USA, a nawet programy stypendialne Fulbright. Obama upatrywał konieczność przywrócenia amerykańskiego przywództwa światowego poprzez wzmocnienie bezpieczeństwa kolektywnego dzięki inwestycjom we wspólną przyszłość, odbudowywanie sojuszy, partnerstw wielostronnych oraz instytucji Stanów Zjednoczonych, które umożliwiają przeciwdziałanie wspólnym zagrożeniom i sprzyjają poczuciu bezpieczeństwa oraz opracowywaniu kompleksowych strategii zwalczania terroryzmu z wykorzystaniem pełnych możliwości USA, a nie tylko ich zdolności militarnych. Taki pakiet rozwiązań miał wspierać działania przeciwko wyzwaniom XXI wieku stworzonym przez człowieka – zmianom klimatycznym, chorobom cywilizacyjnym oraz ubóstwie³⁴.

Zakończenie

Ideologia neoliberalna wciąż pozostaje aktualna w amerykańskich politykach publicznych. W różnych momentach historii znajdowała różne zastosowanie. Powodów tego stanu rzeczy jest wiele. Przede wszystkim wciąż pozostają liczne problemy interpretacyjne samego terminu „neoliberalizm”. Czym innym jest bowiem liberalizacja wewnętrznych pro-

³³ *The Economic Report of the President of 2017*, Council of Economic Advisers, Washington D.C. 2017, s. 15.

³⁴ B. Obama, *Renewing American Leadership*, „Foreign Affairs” 2007, nr 86(4), s. 6.

cesów makroekonomicznych, określana często przez republikanów jako konserwatywna polityka nieingerencji rządu w gospodarkę. W znaczeniu międzynarodowym doktryna neoliberalna w głównej mierze odnosi się do integracji gospodarki światowej poprzez likwidację ograniczeń w ramach globalnej wymiany dóbr i usług, pobudzania eksportu oraz tworzenia nowych miejsc pracy. Co więcej, polityczny wymiar liberalizmu pozwala na liczne odniesienia względem amerykańskiej polityki zagranicznej. Z tego punktu widzenia analiza uwzględnia rolę i znaczenie intensyfikacji współpracy między aktorami stosunków międzynarodowych w ramach organizacji międzynarodowych. Zgodnie z teorią, neoliberalizm niweluje ryzyko występowania konfliktów dzięki pobudzaniu wzajemnego zaufania i powszechnemu dostępowi do informacji. Wielość interpretacji i znaczeń stwarza trudności w analizie poszczególnych rozwiązań neoliberalnych amerykańskiej administracji. Biorąc pod uwagę przedstawione rozważania, niniejszy artykuł stanowi odpowiedź na wstępne założenia merytoryczno-metodologiczne, zgodnie z którymi przyjęto, że Partia Demokratyczna o wiele skuteczniej realizuje koncepcje wynikające z ideologii neoliberalnej, która wciąż pozostaje jednak swoistym rodzajem koncepcji, aniżeli wyraźnie rozwiniętą teorią zarówno w naukach ekonomicznych, jak i stosunkach międzynarodowych.

Bibliografia

- Boas T.C., Gans-Morse J., *Neoliberalism: From New Liberal Philosophy to Anti-liberal Slogan*, „Studies in Comparative International Development” 2019 (June), nr 44(2).
- Clinton W., *A Vision of Change for America*, Executive Office of the Press, Washington D.C. 1993
- Crane G., *The Theoretical Evolution of International Political Economy: A Reader*, Oxford University Press, Oxford 1997.
- Evans G., *The Penguin Dictionary of International Relations*, Penguin Books, London 1998.
- Frankel J., *American Economic Policy in the 1990's*, Brookings Institution, Washington D.C. 2016.
- Haymes S., Haymes M.V., Miller R., *The Routledge Handbook of Poverty in the United States*, Routledge Tylor & Francis, London 2013.
- Hunt M., *The World Transformed, 1945 to the Present*, Oxford – New York 2016.

- Jackson R., Sorensen G., *Introduction to the theories of international relations*, Oxford University Press, Oxford 2013.
- Kane T., *Presidents and the US Economy from 1949 to 2016*, Hoover Institution, Stanford 2017.
- Karagiannis N., Madjd-Sadjadi Z., Sen S., *The US Economy and Neoliberalism: Alternative strategies and policies*, Routledge, London 2013.
- Keohane R.O., *After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy*, Princeton University Press, Princeton 1984.
- Keohane R.O., Nye J., *Power and Interdependence: World Politics in Transition*, Little Brown and Company, Boston 1989.
- Keohane R.O., Martin L.L., *The Promise of Institutional Theory*, „International Security” 1995, nr 20(1).
- Krugman P., *The Conscience of a Liberal*, W.W. Norton and Company, New York 2017.
- Kuhn T., *Struktura rewolucji naukowych*, PWN, Warszawa 1968.
- Mearsheimer J., *The False Promise of Liberal Institutions*, „International Security” 1994–1995, nr 19(3).
- Nau R.H., *Where Reaganomics Works*, „Foreign Policy” 1984–1985, nr 57.
- Nye J.S., *Power in the Global Information Age: From Realism to Globalization*, Routledge, London – New York 2004.
- Nye J.S., *The Paradox of American Power: Why the World’s Only Superpower Cannot Do it Alone*, Oxford University Press, New York 2002.
- Obama B., *Renewing American Leadership*, „Foreign Affairs” 2007, nr 86(4).
- Palley T.I., *From Keynesianism to Neoliberalism: Shifting Paradigms in Economics*, „Foreign Policy in Focus”, [online:] https://fpif.org/from_keynesianism_to_neoliberalism_shifting_paradigms_in_economics/ Dostęp 10.12.2019.
- Prasad M., *The Popula Origins of Neoliberalism in the Reagan Tax Cut of 1981*, „Journal of Policy History” 2012, nr 24(3).
- President William Clinton: Eight Years of Peace, Progress and Prosperity*, Office of the White House, Washington D.C. 2001.
- Springer S., Birch K., MacLeavy J., *The Handbook of Neoliberalism*, Routledge International Books, London 2016.
- Stedman Jones D., *Masters of the Universe: Hayek, Friedman, and the Birth of Neoliberal Politics*, Princeton University Press, Princeton 2012.
- The Economic Report of the President of 2017*, Council of Economic Advisers, Washington D.C. 2017.
- The World Trade Organization: Future Negotiations*, Congressional Research Service, Washington D.C. 1999.

Wessel D., *What we learned from Reagan's tax cuts*, „The Brookings Institution”, [online:] <https://www.brookings.edu/blog/up-front/2017/12/08/what-we-learned-from-reagans-tax-cuts/> Do-
step 10.12.2019.

Venugopal R., *Neoliberalism as Concept*, „Economy and Society” 2015,
nr 44(2).

Vincent A., *Modern Political Ideologies*, Hoboken, NJ 2009.

Abstract

The purpose of this article is to present the importance of neoliberal ideology in American political discourse during the presidencies of Ronald Regan, Bill Clinton and Barack Obama. Hence, this article focuses on both the theoretical analysis of the indicated perspective and the practical adaptation of neoliberalism in the context of United States socio-economic policy. These considerations underline that neo-liberal concepts and ideas are used in different dimensions at various points in history. In particular, they relate to internal monetary and fiscal policy, but also find application in American foreign policy. Hence the theoretical orientation of the article refers to both the theory of economic sciences and the theory of international relations. These issues were developed using the methods of political science: comparative, historical and systemic.

Keywords: neoliberalism, US economic policy, Ronald Reagan, Bill Clinton, Barack obama, trade policy